

een motie van wantrouwen tegen Verlaine's roep om naïviteit, als dezer dagen in „De Gemeenschap” dit vers te lezen stond:

Verlaine heeft slecht geleefd,
en was heel dikwijls dronken.
Hij had een leelijk gezicht,
ons heeft hij gedichten geschonken.

Het mooiste is „Sageuse”.
Dat schreef hij in staat van genade.
Van de rest deugt niet veel,
toen was hij met zonden beladen.

O Paul, o Verlaine,
ik kots van de poëzie.
Geef mij maar Veuillot,
que j'aime à la folie.

De auteur van dit vers is door Verlaine niet bekeerd. Het kan aan den auteur liggen; maar het ligt zeker ook aan Verlaine. Want hij en de zijnen kwamen niet verder dan de reactie. Ze waren zoo moe.

Reactie is het, herhalen we. Reactie van den niet-meer-naieven mensch.

En die reactie is, gelijk we ook reeds opmerkten, niet waarachtig christelijk. Want ze is wel moe van de gevolgen der zonde, maar van de zonde zelf is ze niet moe. Ze bekeert zich niet tot God, zelfs niet tot den godsdienst, alleen tot zijn voordelen; zijn rust. En zoo komt de veramerikaniseerde mensch tot het „americanisme” terug: was het geen Amerikaan, die een honend boek schreef over: *The Profits of Religion* (de voordeelen van den godsdienst)? Het boek is van Upton Sinclair; men kent hem wel van de mijnwerkerswereld en de vleeschtrus. Mevrouw J. v. d. Bergh van Eysinga—Elias heeft het bij ons Nederlandsche volk ingeleid, met een lang niet malsche voorrede. Daarin was zij zoo vriendelijk, de mannen van het Révef! te rekenen tot de menschen der naïviteit (bl. II); want zij gaven zonder weder te willen ontvangen. Voor de rest ziet zij, noch in het reactionaire protestantisme, noch in het roomsch-katholicisme den zuiver-naieven vorm der religie; religie is immers voordeel, en bespaart dure, al te dure offers? In dit boek worden dan de kerken, en de („betulde”) werkers van de kerk, tegen de schandpaal gedrukt. Maar, jammer genoeg, de dichters blijven buiten schot; die zijn trouwens de lievelingen van den tijd, vooral van zichzelf (de overprikkelden). Maar wij zijn zoo vrij, ook velen van hen te rekenen tot wie van de religie een profijt willen maken. Hun roep om de naïviteit der zuivere, onbevleete religie, is inderdaad een onbewust zoeken van de voordelen der religie. Voor hen is de religie, zooals zij die zien, een „Bron van” (geestelijke) „Inkomsten”, en „een Schild voor” (kinderlijke, rustige, arcadische) „Privileges”. Of zij het weten willen, of niet, zoo is het bedoeld.

Ressentiment, reactie.

Die reactie laat zich telkens als zoodanig zien. Dezelfde menschen, die — om dicht bij huis te blijven — soms boeken en bladen vol schrijven met betoogen voor het recht van de spanning in de religie, schrijven soms een dag later een litanie op den naieven mensch, d.w.z. den mensch der spanning-loosheid. Let wel, niet den mensch van de ontspanning, die over de spanning beengedrukt is, maar den spanning-loozen mensch, die nog niet tot de spanning toegekomen is. Het is voortgekomen in Lunteren, dat eenzelfde morgen deed refereeren over de spanning, en mediteeren over de spanning-loosheid, over den spontanen, zoo maar gul zich nistorten naïeveling van God. Reactie. Reactie, die terugslaat van de paradox tot deadoxie van den naieven dertelaar in Gods schoone boven, ver van de voorhoven van ouderwetsche psalmen of „afgodische” vereenders van ambt, leer, formule. Reactie, van de leer der theologie van de crisis, tot het leven van den zaligen glimlach tegen de engelen en tegen den God, die wel mijn Vader zal zijn. Want zou hij de Vader niet zijn? Reactie, terugkeerende, van het noodgevoel tot de argeloosheid, en van het ontdekkend, tuchtigend, uitroepen der aanwezigheid van Gods Vuur boven ons hoofd en onder onzen voet, tot het blijmoedig aanleggen van lusthofjes, zonder te vragen, of men misschien een lusthof heeft aangelegd op een vulkaan van gerechtigheid, die wreken kan.

Deze reactie is niet christelijk, want ze mist op deze manier ook de profetie. Die is het eerste, hoewel niet het eenige, kenmerk van den christen,

volgens Zondag 12, vraag 2, van den Catechismus.

Ze is trouwens óók te zeer aesthetisch, om profetisch te zijn. Dacht men, dat Verlaine uit den tijd was? Maar kijk dan eens al die mooie boeken aan, met gewild-naieve, opzettelijk-kinderlijke pen-teekeningen. De Vlamingen hebben er wel het grootste percentage van geleverd; en ze wisten het wel, want ze wilden naar de primitieven terug. Breugel niet te vergeten. En de terugkeer naar de primitieven is de terugkeer naar de argeloosheid, naar de heminnelijke naïviteit. Daarom schrijft Felix Timmermans zijn naieve verhalen, en daarom teekent hij er zelf zijn dito plaatjes bij. En daarom drukt men handstempels van mooie, heel-mooie, boeken zoo, dat vooral geen hoofletter meer in den titel staat, want kleine kinderen, naïef, schrijven óók geen hoofletters. En daarom doet Hendrik Willem van Loon zijn best om naieve plaatjes bij argeloze plaatjes te geven, en het is allemaal misschien wel om te verbergen, dat hij een leer, de leer der evolutie, propageert; wie zou dat nu zeggen, als hij al die argeloze kinderlijkheden onder de oogen krijgt? En ze weten haast niet, wat ze er moe aan moeten. Aan den eenen kant wordt Felix Timmermans ombelsd, ook door roomsche dragers van het ambt, als hij het kindeke Jezus in Vlaanderen laat rondgaan, naïef en klein, en argeloos, en aan den anderen kant wordt Joseph Wittig kerkelijk vervolgd, al weer van Roomsche zijde, als hij hetzelfde doet met het kindeke en den man Jezus, maar dan niet in Vlaanderen, doch in Silezië. Ja, het is dan ook erg moeilijk, om actie en reactie te onderscheiden, en dan recht te doen naar alle kanten, in de beoordeeling. En daarom kan Herman Poort in samenwerking met Mevrouw Huizinga—Onnekes te Ten Boer een heel duur boek laten drukken in luxe-editie; waarin weergegeven worden primitieve Groningsche verhalen, opgeschreven in een onder oude cristukken aangetroffen oud, volgekraabbed opschriftboekje, door ongeschoolde hand neergepend; zoo'n „heerlijk-vuil boekje.... prachtig om de naieve volksfantasie en om den kinderlijken verteltoon”, verhaaltjes, opgeschreven door de vrouw van Wijbe Wijbrands, in de wandeling genaamd „Trijtje Soldaats”. Of het boek geen litteraire waarde heeft? Zeker heeft het die. Maar de naïviteit moet het toch doen, en daarom is de titel ook niet: „Het boek van Vrouw Wijbrands”, maar „het boek van Trijtje Soldaats”, het boek. Zonder hoofletters. Ik stel voor, den volgenden keer ook te laten drukken: trijtje soldaats.

Kleinigheden? Dat moet u niet zeggen. Er zit een geest achter: de naieve houding wordt als de echte „aangevoeld”, en aangeprezen.

Het is reactie, zeiden we, waaruit de naïviteit weg is, en het specifiek-christelijke ook.

Mico Nahon, waarom wordt ze onder ons zoo druk gelezen? Om haar verdiensten? Zeker, ook daarom, ze heeft ze. Maar de naïviteit spreekt ook heel sterk een woordje bij de koopers mee. Wat dunkt U hiervan?

God zei dat ik een liedeken moest maken.

Ik zei dat ik 't niet kon.

Hij lee mijn weifel-hand en wilde hij me blijven, zooals een moeder doet, die kindeke leert schrijven, en 't lied begon.

En 't lied begon te groeien uit mijn handen

Tijk uit de Mei het gras.

Nog voor ik aan dien wasdom blaas en zaad kon wenschen, stond heel mijn herte rijp van lieken voor de menschen, zoodat ik dichter was.

Zoodat ik dichter was door Gods genade,

Ik, die zoo zerp van ziel,

geen wijze dingen wist, geen weeldewoord van boeken. Hoe heeft mijn Lieven Heer mij, arme, uit gaan zoeken voor zijn muzieken stel?

Ik En weet maar, tusschen ieder melodieke,

waarmee 'k de menschen dien.

Is 't wordeke „waarom” een stille, matte schakel;

één antwoord weet ik maar over dat zoet mirakel:

God moet mij geroen zien.

Is het niet naïef? Ja, de vorm is het. Maar het wezen is zelf-analyse, zelf-bepaling, het zegt op naieve manier, wat vrucht is van reflexie.

* * *

En hier staat dan ook onze tijd tegenover zichzelf verdeeld.

Hij kan van de klare begrippen, van den reflexie-ven arbeid, van de zelf-analyse niet afkomen, en wil het toch zoo graag.

Daarom is de vlucht-in-de-naïviteit hem ook weer een welkome gelegenheid tot afleiding van zijn haat tegen het klare begrip, en tegen de bewuste nastreving van een doel met door gezag-hebbende normen aangewezen middelen.

De tegenstrijdigheden verwarren hem dan ook. Want men is met de theorie niet klaar, en haast zich toch naar een toepassing.

Om iets te noemen: verleden week kwam even de naam van Henri Bergson ter sprake. Van zijn wijsgeerig stelsel valt hier alleen dit te zeggen, dat hij een der velen was, die het intellektualisme trachten afbreuk te doen. De hersenen van den mensch dienen volgens hem niet, om allerlei intellectuele voorstellingen vast te houden, maar ons dieperliggend gevoelsleven en de motorische krachten van ons bestaan bedienen zich ervan om zich te doen gelden. Meer dan het intellect doet hij hem de intuïtie. Het accent wordt van het verstand naar het gevoel, van de voorstellingen naar de intuïtie verlegd.

Nu kan men dit zien gebeuren: enerzijds, dat een pleitbezorger van de psycho-analytische school van Freud zich bij Bergson aansluit,¹⁾ anderzijds, dat hetzelfde gebeurt door iemand, die het met Freud volstrekt oneens is.²⁾

Wat Freud betreft, en zijn school, ons blad heeft reeds over hem geschreven. Bekend is, dat hij in het leven van den mensch, in het onderbewustzijn van zijn ziel, allerlei duistere driften vindt, sexuele instincten, driften, beelden, die met geweld weggedrongen zijn, en straks toch hun recht nemen zullen, en zoo voort. De mensch, óók zooals hij in zijn aller-naïef-sten kinderlijken staat leeft, is voor zijn besef volstrekt geen „natuurlijke eenheid” meer; hij is even samengesteld als een „mozaiek-werk”, om nog eens op dat beeld terug te komen, alleen maar, er is daarbij geen sprake van orde, of regelmaat, of systeem. De naieve mensch is dus wel zeer te beklagen; want hij is in de misère en hij blijft er in. Slechts de verstandelijke, nuchtere, zonder eenige terughoudendheid hem opgedrongen kennis van zijn eigen zielsdiepten, en slechts de met groote nuchterheid ondernomen poging, om wat in zijn ziel onbewust verdronken werd en onder den drempel van zijn bewust leven wegrakte, weer op te halen en onder de oogen te zien, — slechts zulk een opzettelijke, analytische, reflecteerende, bestudeerde, verwerping van de naïviteit en aanvaarding van de hardnekkig volgehouden reflexie, kan den mensch verlossen, genezen. „De lichtstraal der analyse werkt op de ziel gelijk die van het zonlicht op de fotografische plaat”.³⁾ Zonder die lichtstraal der analyse is ons onbewuste leven eigenlijk meester van ons bestaan. Meester, en dan tyran.

Maar, al wordt dit alles nu aan Bergson vastgeknoopt, daar staat tegenover, dat een heel ander man, die in leer en praktijk zich van Freud geheel losmaakt, toch ook weer zijn boek waarin hij dat doet, vastknoopt aan Henri Bergson, ja zelfs, het aan hem opdraagt.

Men is niet gereed met zijn leer. De diagnose van den naieven mensch, wie zal hem stellen? De een zegt: hij is de gezonde. De ander: hij is pas de door- en-door-zieke. De derde: hij kan goed, hij kan ook kwaad zijn. En zoo dit laatste de waarheid mocht zijn, indien dan de naieve mensch ziek is, waar is voor hem het medicijn, wie be-reidt het hem?

De vragen blijven onbeantwoord.

Dat is niet, wat onrust.

Maar wat wel verontrust, dat is dit: terwijl de zielkunde niet gereed is, en de een den ander luid tegenspreekt, terwijl de theologie — over de geheele linie nu genomen — niet gereed is, en haast bedelt om een gunst aan de deur der zielkunde en der wijsbegeerte, terwijl de kunsttheoretici elkaar te lijf gaan met losse theorieën over het wezen van den naieven kunstzinnigen mensch, maar dan zoo, dat de een den ander vierkant tegenspreekt, terwijl dus alles een groote verwarring is, daar is toch de trek naar het land; waar men zich den naieven mensch droomt, de bedevaart is er naar de plaats zijner rust.

En dit kan niet anders dan reactie zijn. Het de leer niet af is, ook de leer niet omtrent des-

¹⁾ Dr. Oskar Pfister, *Psycho-analyse und Weltanschauung*, 1928, Intern. Psych. Verlag, Leipzig, Wien, Zürich.

²⁾ Dr. Maurice de Fleury, *Les Fous, les pauvres Fous et la censure, qu'ils enseignent*, Paris, Libr. Hachette.

³⁾ Pfister, 10.

naieven, een heelmaal in men komt nu er te onrust.

Zoo schreit mensch door-god-mensch. Het hoofd zo.

En, zoo gez een der teke van ons leve.

Ik zeg niet, die uit eig zoeken. Ik telijk leven.

den, als men nen op pel mensch, ons met den strokelijk niet al schouwburg.

op niet-christ.

De naieve digden feestig (aur! Zie, ho strekt naar z te hepelen.

En weel, d roep om der der eeuw dor hij de mens geest tot ziel werk; van p zon der kenn koningschap t terschap tot „man” in C de in-fanten (van vaste st God tot het t aan Zijn voe deren, divien gevoeligheid; „alle goed w naden het st

De naieve paradijszoon. zich, het par zoeken; en kennis” heus tot daar aan van het par en weigert d elen van de eenwigheid, is, maar om gevolgen der

Zoo herha toen Kaïn's g maar het oud van zichzelf.

Zchoone w Geesink gesp Waarachtig

Hij weinige gen in die m

En zonder tinnemende v van hen, di zoo mag for het vooral a te danken b slagen.

Hij was e Niet in di bloedlegde, l bergen. Maa ziel schemer handelingen moest dat o j hoefde niem

De rectora naar waarhe sileit gezegd zich met m ten vergenoe een geleerde een heel eir

Dit herinn loen Dr. Ku